

ĮVADAS

27-asis „Lietuvos archeologijos“ tęstinio leidinio tomas skirtas geležies amžiaus ir ankstyvųjų viduramžių tyrimų problematikai Lietuvoje. Leidinio straipsnių skyriuje nagrinėjamos svarbios problemos, susijusios su I tūkst. baltų genčių socialinių, kultūrinių, etninių, teritorinių struktūrų plėtra bei viduramžių laikotarpio rašytinių ir archeologinių šaltinių duomenų interpretacija, kuri praplečia istorinę informaciją.

Atskirą grupę sudaro straipsniai, skirti Rytų Lietuvos pilkapių kultūros problemoms aptarti. Daugiau skaitytojų dėmesio susilauks dr. V. Vaitkevičiaus tyrimai, susiję su kremacijos papročio plitimu Rytų Lietuvos teritorijoje V–VI a. Dr. V. Vaitkevičiaus straipsnyje teigiama, kad perėjimas nuo inhumacijos prie kremacijos Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje buvo viena iš tautų kraustymosi proceso dalių, kuri palietė ne tik Rytų Lietuvos teritoriją. Analizuodamas pilkapiuose aptiktą medžiagą (diržų sagtis, skydo umbus, geležines lankines seges, ietigalius), autorius daro išvadą, kad mirusiųjų deginimo papročio skleidėjai buvo kariai – Vidurio Europos V a. viduryje vykusių istorinių procesų dalyviai.

Su Rytų Lietuvos pilkapių kultūros rytinės ribos tyrinėjimais yra susijęs ir L. Kurilos straipsnis, kuriame nagrinėjama lietuvių etninė riba rytuose IX–XII a. Remdamasis minėto laikotarpio laidosenos ypatumais bei archeologine medžiaga, autorius nurodo, kad Rytų Lietuvos pilkapių kultūros rytinę ribą reikėtų vesti per Dūkšto ir Dysnų, Svyrių ežerus, palei Nerį iki Smurgainių, per Ašmeną iki Lydos apylinkių. Autoriaus nuomone, Rytų Lietuvos pilkapių kultūra buvo paplitusi žymiai mažesnėje teritorijoje nei lietuvių genties teritorija, kurią nurodo istorikai ir kalbininkai. Tarp lietuvių ir slavų genčių buvusi 15–60 km dykra, kuri priklausė nuo natūralių gamtinių kliūčių.

Rytų Lietuvos baltų genčių teritorijų apgyvendinimo raida ir plėtra I tūkst. nagrinėjama ir dr. A. Simniškytės straipsnyje, kuriame aptariamos vėlyvojo geležies amžiaus teritorinės struktūros Sėloje. Autorė straipsnyje išryškina X–XI a. Sėlos teritorinės struktūros ypatumus pagal ryšių, mainų, tranzitinių vietų kontrolę, kuri turėjo įtakos apgyvendinimo tinklo pokyčiams, regioniniams skirtumams ir centralizacijos procesui.

Šiame leidinio tome socialinę V–VI a. Vidurio Lietuvos gyventojų struktūrą nagrinėja R. Švelniūtė. Autorė savo tyrimams naudoja Plinkaigalio (Kėdainių r.) kapinyno medžiagą. Pagal įkapių skaičių ir atskirus įkapių kompleksus išskiriamos keturios Plinkaigalio bendruomenėje egzistavusios socialinės visuomenės grupės. Kaip pastebi autorė, šioje bendruomenėje nebūta ryškios diferenciacijos lyties atžvilgiu.

Atskiroms dirbinių grupėms, jų tipologijai aptarti skirtas dr. A. Malonaičio straipsnis. Autorius aptaria geležinius pleišto pavidalo kirvius, kurie Lietuvos archeologinėje medžiagoje yra labai retai sutinkami, nagrinėdamas jų tipologiją įrodo, kad pastarojo tipo kirviai yra vieni ankstyviausių ir datuojami II a. pr. Kr.–II a. po Kr. laikotarpiu.

Dr. G. Zabelos straipsnis skirtas piliakalnių papėdėse esančių gyvenviečių tyrimams. Čia pateikiama piliakalnių papėdžių gyvenviečių tyrinėjimų istorija, metodologija, statistiniai duomenys. Toks apibendrinamojo pobūdžio darbas, susijęs su piliakalnių papėdėse buvusių gyvenviečių tyrimais, Lietuvos archeologijos tyrimų istorijoje yra kol kas pirmas. Jis skaitytojus supažindina su dar mažai tyrinėta paminklų rūšimi – silpnai ar visai neįtvirtintomis piliakalnių papėdžių gyvenvietėmis.

E. Vasiliausko straipsnis skirtas Jonišio miesto XVI–XVIII a. istorijai atkurti. Tam autorius panaudojo visą iki šiol turimą archeologinę, istorinę ir urbanistinę

tyrimų medžiagą. Miesto apgyvendinimo raidą autoriūs pradeda XIV a. ir pažymi, kad kraštas, kuriame kūrėsi Joniškis, tuo metu, po Livonijos ordino anpuolių, nebuvo ištuštėjęs. Miestų raidos tyrimams šis straipsnis yra labai vertingas, nes Šiaurės Lietuvos miestelių tyrimuose tokio pobūdžio darbas kol kas yra pirmas.

Naujų technologijų pritaikymui archeologijos srityje skirtas R. Laužiko straipsnis. Jame pateikti pagrindiniai skaitmeninio archeologinio pobūdžio informacijos gavimo, apdorojimo ir saugojimo pagrindai ir jos raidos bruožai. Straipsnyje pateikiamos esminės kryptys, kaip skaitmeninės technologijos pasiekimus galima būtų pritaikyti Lietuvoje.

Publikacijų skyriuje – du straipsniai. Vienas jų – Rusijos archeologo dr. V. I. Kulakovo straipsnis, skirtas Karaliaučiaus (Kionigsbergo, dabar – Kaliningrado) archeologiniams tyrimams. Šis darbas yra api-

bendrinamojo pobūdžio ir pirmas po Antrojo pasaulinio karo, kuriame aptiksime archeologinių tyrimų duomenų apie šio miesto plėtros raidą. Šis straipsnis miestų archeologijos mokslo tyrimams bus svarbus šaltinis, nurodantis miestų plėtros raidą buvusioje Prūsijos teritorijoje.

Kitoje publikacijoje, paruoštoje baltarusių archeologo dr. E. Zajkovskio, aptariamos Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje esančios šventvietės, apie kurias, be archeologinių tyrimų, pateikta rašytinės ir pasakojamosios medžiagos. Publikuojama medžiaga labai vertinga tyrinėjant Rytų Lietuvos šventvietes, senąją baltų pasaulėžiūrą.

Recenzijų skyriuje pateikiamas dr. G. Zabelos recenzuojamas darbas „Andris Caune, Ieva Ose. Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimta vācu piļu leksikons. Latvijas viduslaiku pilis. Rīga, 2004. T. IV. 592 p.“

ALGIRDAS GIRININKAS